

Educatieve speurtocht

Ouders – Leerkrachten – Animatoren

Op ontdekking door het Museum van de Stad Brussel

Het museumgebouw...

Ontwikkeling van de stad... Het water in Brussel...

De Grote Markt... Manneken-Pis...

Educatieve speurtocht voor 9 - 14 jaar

Welkom!

Hebt u zin om samen met de kinderen het Museum van de Stad Brussel te verkennen? En zou u zelf ook iets meer te weten willen komen over de geschiedenis van Brussel en haar inwoners? Dan is deze zoektocht iets voor u!

Het parcours in het museum wordt aangegeven door genummerde logo's met een afbeelding van de staart van de duivel (de duivel die geveld wordt door Sint-Michiel). De afbeelding werd gekozen omdat de aartsengel Michäel (Sint-Michiel) al heel lang het symbool van de stad Brussel is.

Ieder nummer dat op de logo's is aangegeven stemt overeen met een tekstje en een vraag die ook in het kinderboekje staan. Het volwassenenboekje bevat naast het juiste antwoord op de vraag ook bijkomende nuttige informatie. Zo kunt u de kinderen helpen bij het oplossen van de vragen.

Samengevat luidt de opdracht als volgt:

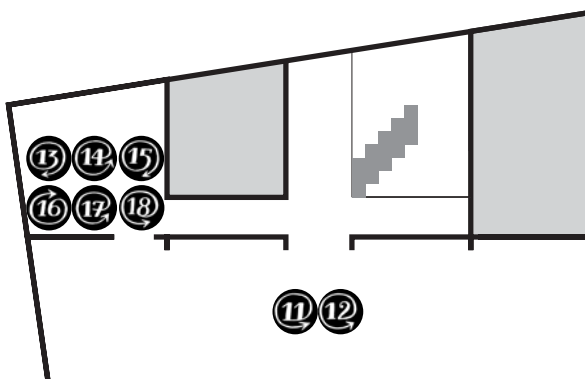
- 1 zoeken naar de genummerde duivelstaartlogo's (van 1 tot 18) die zich verspreid over het museum bevinden
- 2 in functie van het nummer op het logo de overeenkomstige tekst in het boekje zoeken (en de kinderen helpen om de tekst in hun boekje te vinden)
- 3 de kinderen helpen bij het lezen en beantwoorden van de vragen
- 4 nakijken of het antwoord van de kinderen juist is en eventueel bijkomende informatie geven.

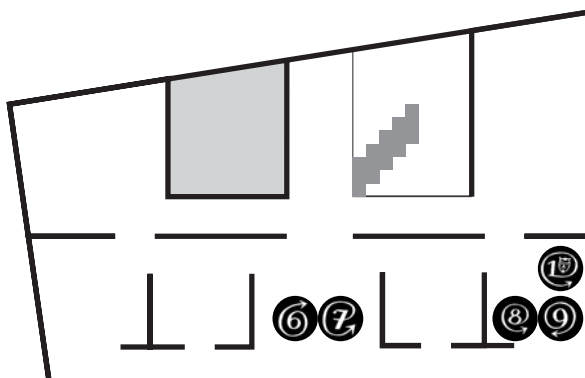
Veel plezier!

Op dit plan kunt u de opdrachtnummers in het museum terugvinden

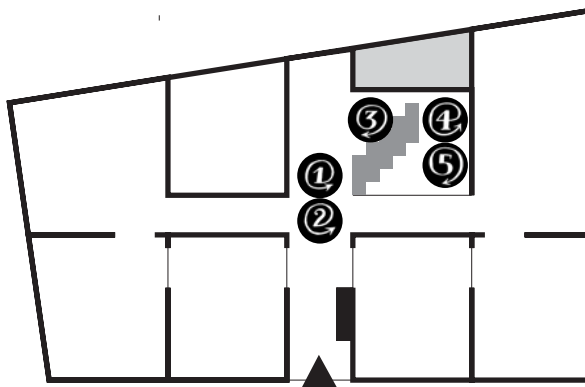
2^e verdieping

1^e verdieping

Gelijkvloers

Jouw opdracht

1
Je in het Museum op zoek naar twee steden!
Dat is de naam van de plaats die door Jan Broeck verrijzen werd.

2
Zees de tekst die bij het nummer hoort.

3
Beantwoord de vraag die bij de tekst hoort.
Je kan je handje laten helpen!

4
Nah na met de antwoorden die je bepalen
of je antwoord juist is.

Veel plezier !

Nah goed naar de instructies op de werkbare.
Het is de naam van de plaats die door Jan Broeck verrijzen werd.
De tweede steden die hij heeft in Brussel zijn verrijzen!

Een bijzonder gebouw

Het Museum van de Stad Brussel heet ons ook bij over de geschiedenis van Brussel en de Brusselaars. Het opende in 1887 en is ondergebracht in een prachtig gebouw op de Grote Markt.

VRAAG 1

Het museumgebouw heeft twee verschillende benamingen.
Zoek ze met behulp van deze tekeningetjes.

Druk bijhouden gebouwen 5

Een bijzonder gebouw

Het Museum van de Stad Brussel werd opgericht om ons iets bij te leren over de geschiedenis van Brussel en haar inwoners. Het opende in 1887 en bevindt zich in een prachtig gebouw op de Grote Markt.

VRAAG 1

Het museumgebouw heeft twee verschillende benamingen. Zoek ze met behulp van de tekeningetjes.

De benamingen herinneren ons aan gebouwen die vroeger op deze plek gestaan hebben.

ANTWOORD 1

Broodhuis / Koningshuis

De benaming 'Broodhuis' is de huidige benaming in het Nederlands, terwijl men in het Frans spreekt over 'Maison du Roi' (Koningshuis).

Op de plaats van het museum, hebben drie gebouwen achtereen gestaan.

Het eerste staat er al in de middeleeuwen in de jaren 1200. Bakkers komen er hun broodjes verkopen.

In de jaren 1500 is dat "Broodhuis" afgebroken en vervangen door een nieuw gebouw, onder andere voor sommige kantoren van Karel de Vijfde, waarna de architectuur van Karel de Vijfde werkte. Deze belangrijke persoon heerst dan over vele gebieden, waaronder het hertogdom Brabant. Hij is ook koning van Spanje. Daarom heet het "Koningshuis".

Veel, veel later is het gebouw in zeer slechte staat en wordt het afgebroken voor een nieuw. In dit derde gebouw is het museum ingericht.

© Druk bijhouden gebouwen

Een bijzonder gebouw

VRAAG 2

Zoek de bouwdata van het tweede gebouw en van het gebouw dat er nu staat: ze zijn terug te vinden op de tegelvloer van de inkomhal.

Datum waarop het tweede gebouw werd opgetrokken met de kantoren van Karel de Vijfde, Hertog van Brabant en Koning van Spanje.

Datum waarop het derde gebouw werd opgetrokken met het museum erin.

Druk bijhouden gebouwen 7

Op de plaats van het museum hebben drie gebouwen achtereen gestaan. Het eerste staat er al in de middeleeuwen, in de jaren 1200. Bakkers komen er hun broodjes verkopen. In de jaren 1500 is dat "Broodhuis" afgebroken en vervangen door een nieuw gebouw, onder andere voor sommige kantoren van Karel de Vijfde. Deze belangrijke persoon heerst dan over vele gebieden, waaronder het hertogdom Brabant. Hij is ook koning van Spanje. Daarom wordt het gebouw "Koningshuis" genoemd. Veel, veel later is het gebouw in zeer slechte staat en wordt het afgebroken voor een nieuw. In dit derde gebouw is het museum ingericht.

VRAAG 2

Zoek de bouwdata van het tweede gebouw en van het gebouw dat er nu staat: ze zijn terug te vinden op de tegelvloer van de inkomhal.

x x x x : datum waarop het tweede gebouw werd opgetrokken met de kantoren van Karel de Vijfde, hertog van Brabant en koning van Spanje.

x x x x : datum waarop het derde gebouw werd opgetrokken met het museum erin.

ANTWOORD 2

1520 - 1891. Deze twee data zijn verwerkt in de tegelvloer en herinneren eraan dat het huidige gebouw uit de 19de eeuw in feite de opvolger is van een ouder gebouw uit de 16de eeuw. Ze verwijzen naar het moment waarop deze twee gebouwen zo goed als af waren.

Meer weten ...

De benamingen Broodhuis en 's *Coninckshuys* verwijzen naar de functies van de gebouwen die elkaar op deze plek opvolgden.

In het begin van de 13de eeuw heeft de hertog van Brabant, die ook heerste over Brussel, er een broodhal - een overdekte markt - laten bouwen. Deze maakte deel uit van een groter hallencomplex waar men brood, vlees, wol en het wollen luxelaken verkocht. Het ging om een eenvoudig langgerekt gebouw van vakwerk van hout en leem.

Het Broodhuis diende waarschijnlijk vanaf het begin niet enkel voor de verkoop van brood maar ook als administratief gebouw voor de hertog. Een reeks kantoren waren ingericht voor het heffen van belastingen en voor rechtspraak. Vandaar dat het gebouw ook 's Hertogenhuys genoemd werd, vanaf de 15de eeuw. Toen had het gebouw vooral een administratieve functie.

Het werd heropgebouwd tussen 1515 en 1536 tijdens de regeerperiode van Karel V, die niet enkel hertog van Brabant was maar ook koning van Aragon, Castilië, Napels, enzovoort. Toen kreeg het gebouw weer een nieuwe naam en sprak men over 's *Coninckshuys*. Het gebouw is dus nooit de residentie van een vorst geweest maar herbergde enkel administratieve kantoren. Het tweede gebouw werd opgetrokken onder leiding van de architecten Antoon Keldermans, Lodewijk Van Bodegem en Hendrik Van Pede.

Het huidige gebouw kwam tot stand onder de leiding van architect Pierre-Victor Jamaer in opdracht van de Stad Brussel. De werken werden begonnen in 1875 en namen ongeveer twee decennia in beslag nadat Jamaer beslist had het vorige gebouw af te breken.

Op initiatief van burgemeester Karel Buls en dankzij de financiële tussenkomst van mecenas John Waterloo Wilson, werd in 1887 op de tweede verdieping van het gebouw het Museum van de Stad ingericht. Vanaf het begin was het de bedoeling van burgemeester Buls de geschiedenis van de stad en haar inwoners uit te leggen en te tonen. Sinds 1935 beslaat het museum het volledige gebouw.

En verder ...

Te bezoeken

- Stadhuis van Brussel (eveneens diepgaand gewijzigd door Pierre-Victor Jamaer)
Inlichtingen: Educatieve Dienst van de Musea van de Stad Brussel + 32 2 279 43 67 – www.museumvandestadbrussel.brussels

Te lezen

- A. SMOLAR-MEYNART, A. DEKNOP en M. VREBOS, *Het Museum van de Stad Brussel – Het Broodhuis*, Brussel, 1992

VRAAG 3

Het huidige gebouw werd iets meer dan 100 jaar geleden opgetrokken. Nochtans ziet het er veel ouder uit: je zou denken dat het uit de middeleeuwen dateert! Dat was nu net de bedoeling van de architect. Die wilde dat het Broodhuis er opnieuw uit zou zien als in de tijd van Karel de Vijfde. Op de gevels heeft hij allerlei bronzen beelden laten zetten die personages uit de middeleeuwen voorstellen laten stellen.

Wat beeld stelt een gewapende man voor. Het is zijn taak de heer te begeleiden, de aankomst van de heer aan te kondigen en boodschappen bekend te maken. Hoe noemt men zo'n man? Het antwoord vind je als je de draad volgt die naar het beeld leidt.

- Houtenmaker
- Bodeknecht
- Wapenhever
- Aankomstman
- Schepen

VRAAG 4

Deur de kloosterruimte glanzende zie je het daglicht schijnen. Ze wordt de prachtige afwerkingen terug verlicht. In ieder glasraam staat een kerensingelieten van een laud of een gebied. Dit herkenningsteken noemt men een glasraam.

Welke gebouwtijl met een ander woord moet kloppen. Als je deze rebus oplost vind je dat woord.

Rebus: [Grid]

Het huidige gebouw werd iets meer dan 100 jaar geleden opgetrokken. Nochtans ziet het er veel ouder uit: je zou denken dat het uit de middeleeuwen dateert! Dat was nu net de bedoeling van de architect. Die wilde dat het Broodhuis er opnieuw uit zou zien als in de tijd van Karel de Vijfde. Op de gevels heeft hij allerlei bronzen beelden laten zetten die personages uit de middeleeuwen voorstellen.

VRAAG 3

Dit beeld stelt een gewapende man voor. Het is zijn taak de heer te begeleiden, de aankomst van de heer aan te kondigen en boodschappen bekend te maken. Hoe noemt men zo'n man? Het antwoord vind je als je de draad volgt die naar het beeld leidt.

ANTWOORD 3

Het gaat om een **wapenheraut**.

De heraut of wapenheraut was in de middeleeuwen een officier die boodschappen moest overbrengen, plechtige verklaringen afleggen en toezicht houden op ceremonies.

Een minnezanger was in de middeleeuwen de benaming voor een dichter die verzen schreef en voordroeg.

Een edelsmid is iemand die gouden en zilveren voorwerpen maakt en verkoopt.

Een ambachtsman was in de middeleeuwen iemand die deel uitmaakte van een beroepsvereniging.

Een schepen is sinds de middeleeuwen een titel die gegeven wordt aan personen die belast zijn met het bestuur van de stad.

Meer weten ...

De architect Jamaer bouwde in opdracht van de stad een nieuw gebouw met de bedoeling het architecturale decor van de Grote Markt - die in dezelfde periode door de stad geres-taureerd werd - in ere te herstellen. Omdat het oorspronkelijke karakter van het gebouw diepgaand gewijzigd was door latere verbouwingen en de funderingen in erg slechte staat waren besliste Jamaer het gebouw af te breken en volledig opnieuw op te bouwen. Dit was tegelijk de gelegenheid om de principes van de neogotiek volgens de opvatting van de Franse architect Viollet-le-Duc toe te passen. Jamaer baseerde zich op wat men wist over het oude gebouw uit de 16de eeuw en voegde nieuwe elementen toe (zoals de toren en de galerijen). Het werd een schitterend gebouw in neogotische stijl. Het gebouw werd versierd met tal van historiserende beelden van de hand van Willem De Groot, Julien Dillens en Godfried Van de Kerkhove. Zij moesten bijdragen tot het middeleeuws karakter en het prestige van de locatie. De twee in het museum tentoongestelde beelden werden op het einde van de 19de eeuw door Willem De Groot vervaardigd. Zij zijn reproducties van de beelden die zich aan de buitenkant links en rechts van de centrale toren op de rechterzijgevel van het Broodhuis (aan de kant van de Haringstraat) bevinden.

In het interieur vinden we schitterende getuigen van de neogotiek zoals de tegels met wapenschilden, de eikenhouten trap, de glasramen en de balken van het plafond op de tweede verdieping.

En verder...

Te bezoeken

Stadhuis van Brussel (eveneens diepgaand gewijzigd door Pierre-Victor Jamaer)

Inlichtingen: Educatieve Dienst van de Musea van de Stad Brussel +32 2 279 43 67

Door de kleurrijke glasramen zie je het daglicht schijnen. Zo wordt de prachtige eikenhouten trap verlicht. In ieder glasraam staat een herkenningsteken van een land of een gebied. Dit herkenningsteken noemt men een blazoen.

VRAAG 4

Soms gebruikt men een ander woord voor blazoen.

Als je deze rebus oplost, vind je dat woord.

ANTWOORD 4

Wapenschild

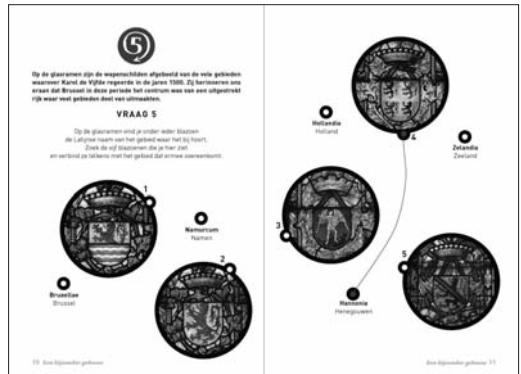
Synoniemen: wapen, wapenbord, embleem

Meer weten ...

Wapenschilden zijn emblematische kentekens van gebieden, adellijke families en de hoge geestelijkheid. Ook steden en gilden evenals burgerfamilies hebben vervolgens de toelating gekregen dit gebruik over te nemen.

De tweekoppige arend met kroon die afgebeeld staat op de tegelvloer van de inkomhal (ter hoogte van de huidige onthaalbalie) was het blazoen van Karel V als Keizer van het Heilig Roomse Rijk (het oude Duitse rijk). Men vindt eveneens het devies dat deze laatste gekozen had: « plus oultre », wat betekent 'steeds verder'.

Het embleem van de Stad Brussel was sinds de 13de eeuw de aartsengel Sint-Michiël. Vanaf het midden van de 15de eeuw werd Sint-Michiël voorgesteld met harnas en lans of zwaard. Aan zijn voeten ligt een duivel. Hij symboliseert de overwinning van het Goede op het Kwade. In de wapens van de stad wordt Sint-Michiël steeds tegen een rode achtergrond geplaatst.

Op de glasramen zijn de wapenschilden afgebeeld van de vele gebieden waarover Karel de Vijfde regeerde in de jaren 1500. Zij herinneren ons eraan dat Brussel in deze periode het centrum was van een uitgestrekt rijk waar veel gebieden deel van uitmaakten.

VRAAG 5

Op de glasramen vind je onder ieder blazoen de Latijnse naam van het gebied waar het bij hoort. Zoek de vijf blazoenen die je hier ziet en verbind ze telkens met het gebied dat ermee overeenkomt.

Hollandia (Holland)

Hannonia (Henegouwen)

Namurcum (Namen)

Bruxellae (Brussel)

Zelandia (Zeeland)

ANTWOORD 5

1. Zeeland

2. Holland

3. Brussel

4. Henegouwen

5. Namen

Karel V was tegelijk hertog van Brabant, graaf van Holland, graaf van Namen, graaf van Zeeland, graaf van Henegouwen, etc. Onder deze verschillende titels voerde hij het bewind over onze gewesten.

Meer weten ...

Vanaf de 11de eeuw werd het grondgebied van Brussel bestuurd door de graven van Leuven, die vervolgens de titel van hertogen van Brabant verwierven. Het huis van Leuven speelde een belangrijke rol voor Brabant tot hertogin Johanna in 1406 zonder nakomelingen overleed. Van 1406 tot 1430 erfde een jongere tak van het Huis van Bourgondië het bewind. Het was vervolgens de beurt aan de hoofdtak van het Huis van Bourgondië die regeerde van 1430 tot 1482. Na het overlijden van Maria van Bourgondië kwam het hertogdom Brabant terecht in handen van haar man Maximiliaan van Habsburg.

De bekende Karel V was zijn kleinzoon. De regering van deze laatste betekende een periode van hoogbloei voor Brussel. De stad werd inderdaad een van de geliefde verblijfplaatsen van de machtigste vorst van Europa in deze tijd.

Karel V werd geboren in 1500 in Gent als zoon van Filips van Habsburg - die men de Schone noemt - en Johanna van Castilië - die men de Waanzinnige noemt. Bij de dood van zijn vader in 1506 kreeg hij de erflanden van de Habsburgers evenals de verschillende prinsdommen die de 'Nederlanden' vormden (waaronder het hertogdom Brabant, het graafschap Holland, het graafschap Zeeland, het graafschap Henegouwen, het graafschap Namen,...). In 1516 erfde hij Castilië en Aragon waardoor hij koning van Spanje werd en de titel van Karel I kreeg. In 1519 werd hij verkozen tot keizer van het Heilig Roomse Rijk - het oude Duitse Rijk - onder de naam van keizer Karel V, een benaming waarmee hij de geschiedenis is ingegaan.

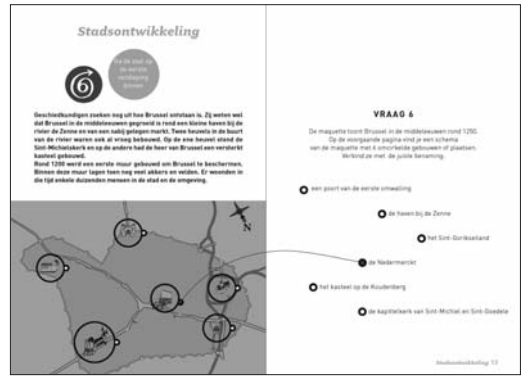
Tijdens zijn bewind werd Spanje verder uitgebreid met het immense territorium van de Amerikaanse kolonies, waardoor men over Karel V zei dat hij regeerde over een rijk 'waar de zon nooit onderging'.

In 1556 trad hij af en liet hij zijn zoon Filips van Spanje de verschillende vorstendommen van de Nederlanden, Napels, Sicilië, de Balearen, Sardinië en de Spaanse kolonies na. De Oostenrijkse bezittingen gingen over naar zijn broer Ferdinand die zich eveneens tot keizer liet kronen.

En verder ...

Te lezen

- H. SOLY (dir.), Keizer Karel V. 1500-1558: de keizer en zijn tijd, Antwerpen, 1999.

Stadsontwikkeling

Geschiedkundigen zoeken nog uit hoe Brussel ontstaan is. Zij weten wel dat Brussel in de middeleeuwen gegroeid is rond een kleine haven bij de rivier de Zenne en een nabijgelegen markt. Twee heuvels in de buurt van de rivier waren ook al vroeg bebouwd. Op de ene heuvel stond de Sint-Michielskerk en op de andere had de heer van Brussel een versterkt kasteel gebouwd. Rond 1200 werd een eerste muur gebouwd om Brussel te beschermen. Binnen deze muur lagen toen nog veel akkers en velden. Er woonden in die tijd enkele duizenden mensen in de stad en haar omgeving.

VRAAG 6

De maquette toont Brussel in de middeleeuwen rond 1250. Op de vorige pagina vind je een schema van deze maquette met 6 cirkeltjes. Ieder omcirkelde gebouw of plaats stemt overeen met een van de zes volgende plaatsen. Zoek ze en maak daarbij gebruik van de teksten in het museum. Verbind ze met de juiste benaming (A tot F).

- > een poort van de eerste omwalling (vlag nr. 8)
- > de haven bij de Zenne (vlag nr. 1)
- > het Sint-Gorikseiland (vlag nr. 2)
- > de Nedermerckt (vlag nr. 3)
- > het kasteel op de Koudenberg (vlag nr. 6)
- > de kapittelkerk van Sint-Michiel en Sint-Goedele (vlag nr. 12)

ANTWOORD 6

Van links naar rechts, komt u achtereenvolgens op het schema tegen:

E > het Koudenbergkasteel

F > de kapittelkerk Sint-Michiel en Sint-Goedele

A > een poort van de eerste omwalling

D > de Nedermerckt

B > de haven bij de Zenne

C > het Sint-Gorikseiland

Al deze plaatsen kunnen teruggevonden worden in de hedendaagse stad

- de haven: deze heeft zich ontwikkeld in de omgeving van de 'scipbrug' die achter de afgebroken Parking 58, waarin de administratie van de Stad Brussel gehuisvest zal worden, te situeren is (Zwarte Lievevrouwstraat).
- het Sint-Gorikseiland: hoewel de Zenne vandaag niet meer zichtbaar is aan de oppervlakte, is er nog wel het Sint-Gorikseiland, dat op dezelfde plaats ligt als het vroegere eiland in de Zenne.
- het Koudenbergkasteel: dit werd omgebouwd in de loop der tijd en werd uiteindelijk slachtoffer van een brand in 1731. Men kan de archeologische site van het paleis bezoeken onder het huidige Koningsplein.
- de kapittelkerk Sint-Michiel en Sint-Goedele: deze werd verschillende keren omgebouwd en werd de Sint-Michiel en Sint-Goedele-kathedraal in 1962. De kerk staat nog steeds op dezelfde plek als vroeger op de Treurenberg.
- de Nedermerckt: werd vergroot en heraangelegd, deze plek evolueerde naar de huidige Grote Markt.
- een toren van de eerste omwalling: deze toren is nu nog steeds te zien (Keizerslaan, aan de voet van de Rollebeekstraat) en staat bekend als 'Anneessenstoren'. Deze benaming werd slechts recent gegeven ter herinnering van de leider van de ambachtsgilden die er in de 18de eeuw gevangen zat voor hij werd terechtgesteld.

Meer weten ...

De Stad Brussel ontstond in de vroege middeleeuwen, waarschijnlijk vanaf de 9de-10de eeuw. Ze ontwikkelde zich binnen een driehoek gevormd door de moerasachtige Zennevallei waar zich de haven bevond, de Treurenberg (waar zich voorheen reeds een kapel gewijd aan Sint-Michiel bevond) en de Koudenberg (waar de graaf van Leuven, die later de titel van hertog van Brabant kreeg, en zijn vertegenwoordiger, de kastelein van Brussel, een woning hadden).

Rond deze eerste kernen werd een verdedigingsmuur van vier kilometer gebouwd, die voltooid was in het begin van de 13de eeuw. De Kapellewijk van de ambachtslieden werd niet door de muur omsloten hoewel de wijk al sinds de eeuw voordien bestond. De muur werd voorzien van torens, kantelen, een weergang en zeven poorten die de toegang tot de stad regelden. Naast de verdedigingsfunctie, speelde de symbolische betekenis van de muur een belangrijke rol: hij leverde het bewijs van de macht en rijkdom van de stad. De muur benadrukte ook de scheiding tussen de stad en het ommeland.

In de oude stad werden gebouwen opgetrokken zonder welbepaald plan. Allerlei types van woningen, van eenvoudige hut tot huis, waren er terug te vinden. De meeste woningen waren in hout en leem maar daarnaast waren er ook 'stenen'. De wijken ontwikkelden zich rond een kerk.

Met uitzondering van de 'steenweg' die dwars door de stad liep, waren de onregelmatig aangelegde straten nog ongeplaveid. Hierrond waren de meeste markten, waaronder de Nedermerckt (de latere Grote Markt) geconcentreerd. Sommige markten waren overdekt, zoals de broodhal (op de plaats van het huidige museum).

Brussel telde vele religieuze instellingen zoals parochiekerken en kloosters van religieuze orden. Verder waren er hospitalen voor zieken en reizigers.

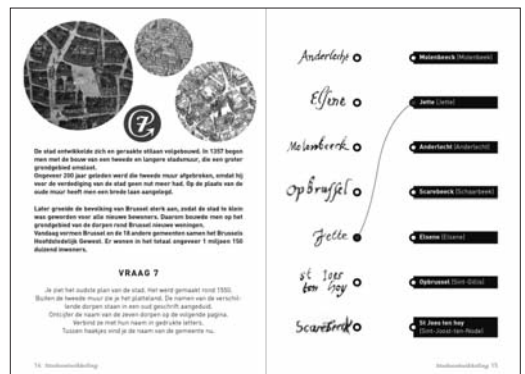
En verder ...

Te bezoeken

- Rondleiding rond het thema van de middeleeuwen in het Museum van de Stad Brussel
Inlichtingen: Educatieve Dienst van de Musea van de Stad Brussel - +32 2 279 43 67 - www.museumvandestadbrussel.brussels
- Overblijfselen van de eerste stadswal:
 - > Anneessenstoren op Keizerslaan bij kruising Rollebeekstraat
 - > 'Zwarte toren': achter de huidige Sint-Katelijnekerk
 - > 'de Villerstoren' en omwalling: zichtbaar vanuit de Villerstraat en het speelplein van het Sint-Jorisinstituut in de Cellebroedersstraat
- Archeologische site van het Oude Paleis van Brussel op de Koudenberg
Inlichtingen: + 32 2 545 08 00 – www.coudenberg.com
- Sint-Michiel en Sint-Goedele-kathedraal
Inlichtingen: Christelijk Dienstbetoon en Toerisme - +32 2 219 68 34 - www.kerknet.be
- Bruxella 1238 – Archeologische site van het voormalige klooster van de Franciscanen
Inlichtingen: Educatieve Dienst van de Musea van de Stad Brussel - +32 2 279 43 67 - www.museumvandestadbrussel.brussels

Te lezen

- J.-L. Petit, *Brussel in de middeleeuwen*, delen 1-2-3, Brusselse Dossiers, Brussel 2012 en 2016.

De stad ontwikkelde zich en geraakte stilaan volgebouwd. In 1357 begon men met de bouw van een tweede en langere stadsmuur, die een groter grondgebied omsloot.

In de jaren 1800 werd die tweede muur afgebroken, omdat hij voor de verdediging van de stad geen nut meer had. Op de plaats van de oude muur werden brede lanen aangelegd.

Later groeide de bevolking van Brussel sterk aan. Omdat de stad te klein werd voor alle nieuwe bewoners, werden op het grondgebied van de dorpen rond Brussel nieuwe woningen gebouwd. Vandaag vormen Stad Brussel en 18 andere gemeenten samen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Er wonen in totaal ongeveer 1 miljoen 150 duizend inwoners.

VRAAG 7

Je ziet het oudste plan van de stad. Het werd gemaakt rond 1550.

Buiten de tweede muur zie je het platteland. De namen van de verschillende dorpen staan in een oud geschrift aangeduid.

Ontcijfer de naam van de zeven dorpen op de volgende pagina.

Verbind ze met hun naam in gedrukte letters.

Tussen haakjes vind je de naam van de gemeente nu.

ANTWOORD 7

Van boven naar onder

- > **Anderlecht (Anderlecht)**
- > **Elsene (Elsene)**
- > **Molenbeek (Molenbeek)**
- > **Opbrussel (Sint-Gillis)**
- > **Jette (Jette)**
- > **St Joes ten hoy (Sint-Joost-ten-Noode)**
- > **Scarebeek (Schaarbeek)**

De namen van de oude dorpen rond Brussel zijn ongeveer dezelfde als die van de 19 gemeenten van het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest (uitzondering: Opbrussel is Sint-Gillis geworden).

De omliggende dorpen hebben steeds een nauwe band met de stad gehad. Het is pas vanaf de 19de eeuw dat deze dorpen zich ontwikkelden tot het verstedelijkte gebied dat wij nu nog kennen.

Meer weten ...

De eerste muur omvatte niet enkel stedelijke gebouwen maar ook boerderijen, akkers, weiden, boomgaarden, groentetuinen... De beschikbare ruimte verminderde aanzienlijk ten voordele van woonverkavelingen als gevolg van de demografische ontwikkeling en de economische groei.

Een nieuwe muur werd toegevoegd tussen 1357 en 1383. Deze tweede vijfhoekige omwalling was ongeveer acht kilometer lang en telde eveneens zeven versterkte poorten (de later verbouwde Hallepoort is een belangrijk restant).

Men schat dat de Stad Brussel en de randgemeenten op het einde van de 14de eeuw ongeveer 25.000 inwoners telden.

De ruimte tussen de twee muren behield tot in de 18de eeuw een landelijk karakter, met uitzondering van de zuidkant.

In het begin van de 19de eeuw had de tweede muur geen defensieve functie meer en werd hij ontmanteld. Op de vrijgekomen ruimte kwamen met bomen afgeboorde boulevards. Als gevolg van de industrialisering en de status van Brussel als hoofdstad werden de laatste beschikbare gronden verkaveld en de randgemeenten uitgebreid. Tot op dat ogenblik vertoonden de omliggende gemeenten een eerder landelijk karakter. Ze ontwikkelden zich en versmolten stilaan met de oude stad. De bevolking van de stad en de randgemeenten groeide op spectaculaire wijze aan en steeg van ongeveer 85.000 inwoners in het begin van de 19de eeuw tot meer dan 625.000 op het eind van de eeuw. Arbeiderswoningen kwamen er vooral in het westen, dicht bij de industrieën (Molenbeek werd 'Belgisch Manchester' genoemd), terwijl burgerwoningen vooral in het oosten en in het zuiden terug te vinden waren.

In de jaren 1950 werden de boulevards die op de plaats van de tweede muur waren aangelegd, omgevormd tot stedelijke autosnelwegen. Deze 'kleine ring' volgt het vijfhoekig tracé van de oude stadsmuur.

De zone Brussel werd beperkt tot 19 gemeenten in 1962. Dit gebied werd in 1989 het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

En verder ...

Te lezen

- P. VAN BRABANT, Een blik op de stedenbouwkundige ontwikkeling van Brussel, Brussel 2009.

Te bezoeken

- Hallepoort (Zuidlaan ter hoogte van de Hoogstraat)
Inlichtingen: Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis - +32 2 741 72 14 - www.kmkg-mrah.be

Het water in Brussel

De handel heeft zich in Brussel ontwikkeld dankzij de haven bij de Zenne. Vanuit Brussel kon men varen tot in Antwerpen en verder tot de Noordzee. Boten op de Zenne vervoerden allerlei goederen en reizigers.

Rivier en kanaal

De handel heeft zich in Brussel ontwikkeld dankzij de haven bij de Zenne. Vanuit Brussel kon men varen tot in Antwerpen en verder tot de Noordzee. Boten op de Zenne vervoerden allerlei goederen en reizigers.

Later liet de stad Brussel een kanaal graven zodat de schepen sneller tot in Antwerpen konden varen. Dit kanaal noemde men het 'Kanaal van Willebroek'. Het werd ingehuldigd in 1561. Vanaf dat ogenblik werd de Zenne bijna niet meer gebruikt voor de scheepvaart.

Maar de rivier bleef nog nuttig voor allerlei andere doelen. Molens werden aangedreven door de kracht van het water. Er werd vis in gevangen. Het water werd voor de industrie gebruikt. De rivier diende ook als afvoerkanaal voor vuilnis.

VRAAG 8

In staat voor de maquette van een boot die op het Kanaal van Willebroek voor rond 1800. Op de foto van de maquette zijn vier belangrijke onderdelen verdwenen. Zoek uit welke en duid aan hoe ze genoemd worden.

1 _____
2 _____
3 _____
4 _____

zeilen

10 Wetenschappen Brussel

Het water in Brussel

Rivier en kanaal

De handel heeft zich in Brussel ontwikkeld dankzij de haven bij de Zenne. Vanuit Brussel kon men varen tot in Antwerpen en verder tot de Noordzee. Boten op de Zenne vervoerden allerlei goederen en reizigers.

Later liet de Stad Brussel een kanaal graven zodat de schepen sneller tot in Antwerpen konden varen. Dit kanaal noemde men het 'Kanaal van Willebroek'. Het werd ingehuldigd in 1561. Vanaf dat ogenblik werd de Zenne bijna niet meer gebruikt voor de scheepvaart.

Maar de rivier bleef nog nuttig voor allerlei andere activiteiten. Molens werden aangedreven door de kracht van het water. Er werd vis in gevangen. Het water werd voor de industrie gebruikt. De rivier diende ook als afvoerkanaal voor vuilnis.

VRAAG 8

Je staat voor de maquette van een boot die op het Kanaal van Willebroek voer rond 1800. Op de foto van de maquette zijn vier belangrijke onderdelen verdwenen. Zoek uit welke en duid aan hoe ze genoemd worden.

ANTWOORD 8

De zeilen maken het mogelijk dat de boot op windkracht kan varen.

De vlag duidt aan van welk land de boot afkomstig is.

Het roer bepaalt de richting van het schip.

Het anker dient om het schip vast te leggen.

De maquette werd gemaakt door een ingenieur die het kanaal moest inspecteren in de 19de eeuw.

Meer weten ...

De Zenne is een bijrivier van de Rupel, die op haar beurt in de Schelde uitmondt. Zo had Brussel een verbinding met Antwerpen, de Noordzee en andere Europese landen. De haven van Brussel, die zich ten laatste in de 11de eeuw bij de Zenne ontwikkelde, ligt aan de oorsprong van de ontwikkeling van de handel in de stad.

Na verloop van tijd beantwoordde de Zenne echter niet meer aan de noden van de Brusselse handelaars. Zij verzandde stilaan en was te ondiep voor grote schepen. De grillige loop vertraagde het vervoer naar Antwerpen aanzienlijk. Bovendien werd het verkeer op de Zenne gehinderd door de tol die geheven werd door de steden Mechelen en Vilvoorde. Vanaf de 15de eeuw klonk de roep om een kanaal steeds luider. Na een eerste prinselijke toestemming uit 1477 die werd afgelast, gaf Karel V in 1531 zijn akkoord voor het graven van een kanaal. Omdat het de Rupel met Willebroek verbond, kreeg het kanaal de benaming "Kanaal van Willebroek". Na de inhuldiging met grote feestelijkheden in 1561, kon men via het kanaal in een of twee dagen naar Antwerpen varen, terwijl dit langs de Zenne een week tot twee maanden kon duren. Het kanaal liet ook het aanleggen van schepen met een grotere tonnenmaat toe. Tot in het begin van de 19de eeuw werd het kanaal eveneens gebruikt voor het vervoer van passagiers. In het verlengde van het kanaal werden de dokken (waaronder het Katelijnedok) gegraven, de kaaien aangelegd en daar werd vervolgens de haven naartoe verplaatst.

In 1832 werd een nieuw kanaal van Brussel naar het industrie- en mijngebied van Charleroi ingehuldigd en verbonden met dat van Willebroek. Daarna werden de dokken in het centrum van de stad gedempt en werden de havenactiviteiten opnieuw verplaatst naar nieuwe installaties ten noordwesten van Brussel. Vandaag speelt de haven van Brussel, die zich uitstrekt langs de twee kanalen, nog steeds een belangrijke rol voor de economie van Brussel. In 2017 werd ongeveer 7 miljoen ton goederen vervoerd.

Na de aanleg van het kanaal van Willebroek in 1561, werd de Zenne niet meer gebruikt voor scheepvaart. Maar zij fungeerde nog steeds als energiebron voor de molens die het graan maalden (voor het meel), mout (voor het bier) en olieproducten. Zij voedde de reservoirs waar de zoetwatervissen bewaard werden, een essentieel onderdeel van het dieet gedurende de

voorgeschreven vastenperiode. Het water van de Zenne werd ook gebruikt door de lokale industrieën (textiel, leerlooierijen, brouwerijen, papierindustrie). Ten slotte was het de belangrijkste afvoerweg voor afval.

En verder ...

Te bezoeken

- Heel wat activiteiten rond het water worden in Brussel georganiseerd door de vzw Coördinatie Zenne – Inlichtingen : www.coördinatiezenne.be
- Educatieve boottochten – Inlichtingen: La Fonderie – www.lafonderie.be

Te lezen

- C. DELIGNE, *Brussel boven water*, Brussel, 2005
- *De Sint-Katelijnewijk en de oude dokken*, reeks Brussel, stad van kunst en geschiedenis, Brussel, 1994
- Internetsite van de haven van Brussel: www.port.brussels
- Pedagogische fiches over het water en de waterlopen uitgegeven door Coördinatie Zenne (downloadbaar op www.coördinatiezenne.be)

9

Stilaan werd de Zenne minder en minder nuttig. Vanaf de jaren 1850 diende zij nog enkel als openluchttruiol voor het afval van de industrie en de bewoners van de stad. Rond de vervuilde rivier hing een afschuwelijke stank en men dacht dat daardoor ziekten ontstonden. Men vond ook dat een vervuilde rivier niet paste bij de waardigheid van een hoofdstad. Bovendien stroomde de rivier regelmatig over en dan stond het hele centrum van de stad onder water.

Daarom liet de Stad Brussel de Zenne rechtekken en overwelven. Sinds 1871 is de Zenne niet meer te zien in Brussel, ze loopt nu onder de grond. Boven de overdekte rivier werd een brede laan aangelegd.

18 Steden in Brussel

VRAAG 9

Jean-Baptiste Van Moer heeft de Zenne geschilderd net voor ze overdekt werd. Kan je je voorstellen dat Brussel er ooit zo heeft uitgezien? Aan welke andere steden doet dit zicht je denken vandaag? Vervolledig dit kruiswoordraadsel.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
A												
B			A									
C			T									
D			E									
E			R									

B5 Belangrijke stad in Nederland

C1 Italiaanse stad waar gondels varen

E4 Stad in West-Vlaanderen die bekend is om haar vele kanalen

Met dank aan Brussel 18

Stilaan werd de Zenne minder en minder nuttig. Vanaf de jaren 1850 diende zij nog enkel als openluchttruiol voor het afval van de industrie en de bewoners van de stad. Rond de vervuilde rivier hing een afschuwelijke stank en men dacht dat daardoor ziekten ontstonden. Men vond ook dat een vervuilde rivier niet paste bij de waardigheid van een hoofdstad. Bovendien stroomde de rivier regelmatig over en dan stond het hele centrum van de stad onder water. Daarom liet de Stad Brussel de Zenne rechtekken en overwelven (dat wil zeggen afdekken). Sinds 1871 is de Zenne niet meer te zien in Brussel, want ze loopt nu onder de grond. Boven de overdekte rivier werden brede lanen aangelegd.

VRAAG 9

Jean-Baptiste Van Moer heeft de Zenne geschilderd net voor ze overdekt werd. Kan je je voorstellen dat Brussel er ooit zo heeft uitgezien? Aan welke andere steden doet dit zicht je denken vandaag? Vervolledig dit kruiswoordraadsel.

- B 5 *Belangrijke stad in Nederland* A X X X E X X X X
- C 1 *Italiaanse stad waar gondels varen* X X X X T X X
- E 4 *Stad in West-Vlaanderen die bekend is om haar vele kanalen* X R X X X E

ANTWOORD 9

Amsterdam – Venetië – Brugge

Steden als Brugge, Amsterdam en Venetië geven met hun vele grachten nu nog een idee van hoe het centrum van Brussel er vroeger uitzag. De pittoreske kant van de waterverfschilderijen van Jean-Baptiste Van Moer moet ons echter niet de vervuiling en stank van de rivier in de 19de eeuw doen vergeten. Vandaag kan men de Zenne niet meer in openlucht door het centrum van de stad zien stromen. De prestigieuze lanen en pleinen die op de plaats van de vroegere Zenne werden aangelegd kennen wij nu als de Maurice Lemonnierlaan, de Anspachlaan, het Beursplein, het De Brouckèreplein, de Adolphe Maxlaan en de Emile Jacqmainlaan.

Meer weten ...

Steeds meer verloor de Zenne haar nut. De verkopers van zoetwatervis bewaarden er hun vis niet meer in sinds het begin van de 19de eeuw. De meeste molens draaiden niet meer en werden in de tweede helft van de 19de eeuw afgebroken. De industrieën werden massaal overgeplaatst naar de omgeving van de nieuwe kanalen. De Zenne werd een afvoerkanal voor industrieel en huishoudelijk afval. Het afval nam gevoelig toe in de 19de eeuw als gevolg van de industriële revolutie. De aanleg van een modern en systematisch riolennetwerk vanaf 1848 zou het huishoudelijk afval nog verhogen. De Zenne was echter klein en had een

beperkt oplossingsvermogen. Het gevolg was dat haar water erg vervuild was en slecht rook. Daardoor ontstond een ongezonde omgeving die in die tijd als belangrijkste oorzaak voor ziekten - meer bepaald cholera en tyfus - werd aangewezen, waar de arme bevolking in de benedenstad erg onder leed. Daarnaast trad de Zenne regelmatig buiten haar oevers waarbij het hele stadscentrum onder water kwam te staan.

Op initiatief van burgemeester Jules Anspach koos de Stad Brussel voor het project van architect Léon-Pierre Suys dat voorzag in de overwelving van de Zenne op het grondgebied van de Vijfhoek en de aanleg van prestigieuze lanen erboven. Dit was meteen de gelegenheid om een aantal oude wijken te slopen en het centrum van de stad, dat in de ogen van de elite de status van hoofdstad moest bevestigen, te moderniseren. Deze enorme werken werden in hoog tempo uitgevoerd tussen 1869 en 1871.

In 1955 werd de Zenne verder overwelfd. De rivier werd toen omgeleid ten westen van de stad. Het tracé van de eerste overwelving werd gedeeltelijk gebruikt voor de noord-zuidtunnel van de metro.

De omvorming van het stadscentrum was zo ingrijpend dat bij veel Brusselaars zelfs de herinnering aan de Zenne, die nauw verbonden is met de oorsprong van de stad, verdwenen is.

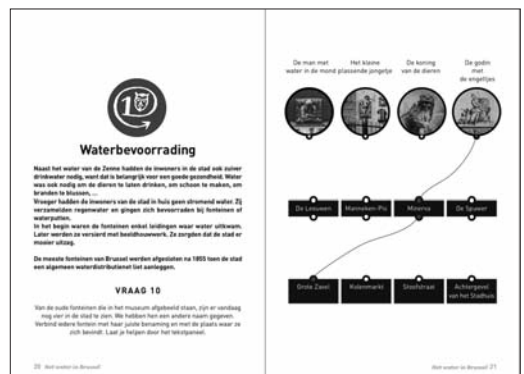
En verder ...

Te bezoeken

- Vroegere Zennearm die opnieuw zichtbaar is op de binnenkoer van het oude klooster van de Rijke Klaren (te bereiken vanaf het Sint-Gorikspein)
 - Riolenmuseum (Anderlechtsepoort, 1000 Brussel- www.riolenmuseum.brussels)
- Inlichtingen: Educatieve Dienst van de Musea van de Stad Brussel - +32 2 279 43 67 - www.riolenmuseum.brussels

Te lezen

- M.-B. FINCOEUR, M. SILVESTRE et I. WANSON, *Brussel en de overwelving van de Zenne*, Brussel, 2000

Waterbevoorrading

Naast het water van de Zenne hadden de inwoners in de stad ook zuiver drinkwater nodig, want dat is belangrijk voor een goede gezondheid. Water was ook nodig om de dieren te laten drinken, om schoon te maken, om branden te blussen, ...

Vroeger hadden de mensen geen stromend water thuis. Zij verzamelden regenwater en gingen zich bevoorraden bij fonteinne of waterputten.

In het begin waren de fonteinne enkel leidingen waar water uitkwam. Later werden ze versierd met beeldhouwwerk. Ze zorgden ervoor dat de stad er mooier uitzag.

De meeste fonteinne van Brussel werden afgesloten na 1855 toen de stad een distributienet aanlegde dat stromend water naar de huizen bracht.

VRAAG 10

Van de oude fonteinne die in het museum afgebeeld staan, zijn er vandaag nog vier in de stad te zien. We hebben hen een andere naam gegeven. Verbind iedere fontein met haar juiste benaming en met de plaats waar ze zich bevindt. Laat je helpen door het tekstpaneel.

ANTWOORD 10

- > **De man met water in de mond = De Spuwer - Kolenmarkt**
- > **Het kleine plassende jongetje = Manneken-Pis - Stoofstraat**
- > **De koning van de dieren = De Leeuwen - Achtergevel van het Stadhuis.** Er staan er twee!
- > **De godin met de engeltjes = Minerva - Grote Zavel**

U kunt gemakkelijk de plaats van deze fonteinne verifiëren door ter plaatse te gaan kijken...

Meer weten ...

Over de watervoorziening van de Brusselaars vóór 1250 weten we niet veel. Wie in de wijken rond de Zenne woonde maakte ongetwijfeld gebruik van de rivier. Men vergaarde ook regenwater en er werden waterputten gegraven tot aan de grondwaterspiegel. Tussen 1250 en 1400 werden 35 privéfonteinen aangelegd. Het waren blijkbaar kleine installaties die aangelegd werden rond een plek waar een beek aan de oppervlakte kwam en in meer zeldzame gevallen rond bronnen.

In de 14de eeuw legde de Stad Brussel een waterdistributienet aan. Zij ving het water van verschillende beken en bronnen op die op haar territorium aanwezig waren. Dit water werd vervolgens naar drie verschillende reservoirs geleid in de bovenstad. Van hieruit leidden drie ondergrondse kanalisatienetwerken naar de openbare fonteinen. Deze fonteinen bevonden zich hoofdzakelijk bij de stadspoorten, op markten en in de benedenstad. De meeste fonteinen werden overvloedig versierd en droegen bij tot het prestige van de stad. Vanaf het midden van de 15de eeuw zorgden de stedelijke overheden ook voor het onderhoud van de oude privéfonteinen.

In de 17de eeuw werd een hydraulische machine in Sint-Joost geplaatst voor de watervoorziening van de Hofbergwijk op de Koudenberg. De Stad Brussel ontwikkelde een nieuw leidingennet vanaf de waterrijke gronden die werden aangekocht in Sint-Gillis, naar de nieuwe fonteinen van de Zavel en de Steenpoort.

In de 18de eeuw was het aantal fonteinen aangegroeid tot 29 en telde men 82 waterputten. Om tegemoet te komen aan de bevolkingsaanwas in de 19de eeuw besloot de stad een algemeen waterdistributienetwerk te laten aanleggen. Dit netwerk dat werd gevoed door een beek die een dertigtal kilometer ten zuiden van Brussel liep, werd ingehuldigd in 1855. Voor de eerste keer was het water betalend. De arme bevolking beschikte niet over de middelen voor een abonnement voor dit netwerk en het aantal abonnementen steeg maar heel geleidelijk. Pas in de tweede helft van de 20ste eeuw werden alle woningen in de Vijfhoek van stromend water voorzien.

Verder gaan...

Te bezoeken

- De fontein van de Drie Gratiën is te zien in het Museum van de Stad Brussel. Ze dateert uit 1545 en illustreert goed de traditie van de antropomorfe fonteinen.
- De fontein van Neptunus en Thetis, bewaard op het gelijkvloers (beneden aan de trap) in het Museum voor Oude Kunst (Regentschapsstraat). Zij dateert uit 1675 en versierde het Huis van de Visverkopers.
- De vele fonteinen in Brussel, waaronder de vier oude van dit vraagje.

Te lezen

- F. DE ROOSE, *De Fonteinen van Brussel*, Brussel, 2003

De Grote Markt

De Grote Markt werd in de middeleeuwen aangelegd om dienst te doen als marktplein. Heel lang kon je er handelaars van alle slag tegenkomen.

Vanaf de jaren 1400 stond er ook het Stadhuis. Dit gebouw dient als werkplaats voor de personen die de Stad Brussel leiden en besturen.

In 1695 worden de Grote Markt en een groot deel van de stad gebombardeerd door de troepen van de Franse koning Lodewijk XIV*, die toen oorlog voerde tegen onze gebieden. Kijk hoe het plein in brand staat!

*XIV = 14

VRAAG 11

De schilder toont een bom die in het midden van de Grote Markt terecht komt. Omcirkel de hele plaats waar ze inslaat.

Doe hetzelfde met de hond die wegloupt en met de toren van de Sint-Niklaaskerk (die vandaag niet meer bestaat).

ANTWOORD 11

De impact van de bom is zichtbaar vooraan links, de hond is rechts vooraan te zien en de brandende toren van de kerk staat rechts op het achterplan

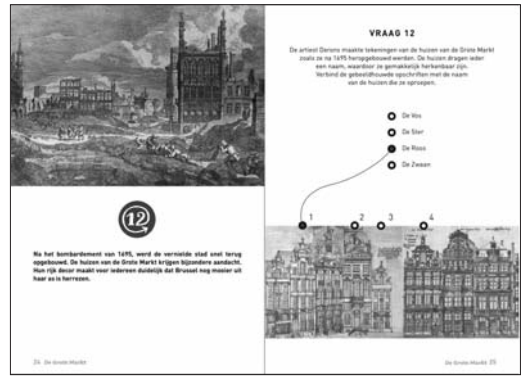
Meer weten ...

De Grote Markt wordt vanaf de 13de eeuw uitgebreid om te dienen als nieuwe marktruimte. Die functie houdt ze tot in de jaren 1950.

Rondom komen een aantal huizen in vakwerkbouw en leem te staan, *steenen* (stenen gebouwen van de rijkste families) en een Broodhalle. Er recht tegenover kopen de stadbestuurders ten laatste in 1301 een steen om er stadsdiensten in onder te brengen. In de eerste helft van de 15de eeuw zullen dit steen en andere gebouwen ernaast, die de stad intussen had aangekocht, afgebroken worden om daar het indrukwekkende stadhuis op te trekken dat je nu nog kan bewonderen. Hoewel het gebouw in de 19de eeuw zwaar is gerestaureerd en de meeste huidige beelden er dan aan zijn toegevoegd, toch heeft het zijn karakter grotendeels behouden. In dezelfde eeuw gaan ook verschillende ambachten (beroepsverenigingen waarvan de leden een activiteit uitoefenen binnen eenzelfde beroep) aanspraak maken op een stek op de Grote Markt, waar ze hun vergaderingen kunnen houden.

Stilaan worden de zijden van het plein rechtgetrokken tot het ongeveer een rechthoek vormt, waarbij de meeste huizen een rechte rooilijn volgen. Huizen in vakwerkbouw worden in steen omgebouwd, hoewel sommige toch een houten gevel behouden.

Op 13, 14 en 15 augustus 1695 wordt de benedenstad, tot boven de Grote Markt, onder vuur genomen door de kanonnen van de troepen van de Franse koning Lodewijk XIV, onder het bevel van maarschalk de Villeroy. De Franse koning heeft de Liga van Augsburg tegen zich, een bondgenootschap van Europese machten, waaronder het Heilig Roomse Rijk, Engeland, de Verenigde Provinciën en Spanje. Hij wil een grote slag slaan en zijn vuurcapaciteit tonen door Brussel te bestoken met een regen aan withete kanonballen. Waarom Brussel? Omdat het een belangrijke stad is in de Zuidelijke Nederlanden, toen onder het bestuur van de Spaanse koning Karel II. Het bombardement veroorzaakt een verschrikkelijke brand die bijna 4000 huizen verteert, ongeveer een kwart van de bebouwde stad. Op de Grote Markt staan enkel nog de buitenmuren van het Stadhuis en van het Broodhuis recht en nog stukken van een paar stenen gevels. De rest is één grote puinhoop.

Na het bombardement van 1695 werd de vernielde stad snel opnieuw opgebouwd. De huizen van de Grote Markt krijgen bijzondere aandacht. Hun rijke decor maakt voor iedereen duidelijk dat Brussel nog mooier uit haar as is herrezen.

VRAAG 12

De artiest Derons maakte tekeningen van de huizen van de Grote Markt zoals ze na 1695 heropgebouwd werden. De huizen dragen elk een naam, waardoor ze gemakkelijk herkenbaar zijn. Verbind de gevels met beeldhouwwerken met de juiste naam van de huizen.

ANTWOORD 12

Vos = 4 / Ster = 3 / Roos = 1 / Zwaan = 2

Tot vóór de 19de eeuw bestaan er geen huisnummers om de huizen te identificeren. In de middeleeuwen dragen sommige huizen een naam, vooral die met een handelsactiviteit, die dan dikwijls op een uithangbord is uitgebeeld of geschreven. Bij de heropbouw van de huizen van de Grote Markt na 1695, zijn de namen ingewerkt in de versiering van de nieuwe gevels, geschilderd, gebeeldhouwd of in smeedijzer afgebeeld.

Meer weten ...

Eens de ruïnes van het bombardement van 1695 opgeruimd, herrijst de benedenstad in een paar jaar uit het puin. Tussen 1696 en 1702 staan al 31 huizen weer recht. Enkel de onderste verdiepingen van de gevels van den Cruywagen, den Sack en de Wolf (Wolvin) zijn overeind gebleven en ingewerkt in het nieuwe project. Alle andere huizen worden volledig heropgebouwd.

Voor de nieuwbouw wordt gekozen voor de barokstijl waarin elementen uit de oudheid overvloedig worden ingebracht, zoals pilasters, zuilen, frontons, friezen, pijlers, putti, kariatiden, dat alles rijkelijk verguld. De drukst versierde huizen zijn die van de ambachten, die in steen een reeks symbolen en verwijzingen inwerken in verband met hun handelsactiviteit. De huizen tekenen zich duidelijk af in hun individualiteit, in tegenstelling tot de oostzijde van de Grote Markt. Daar zijn de eigenaars verplicht geweest zich te voegen naar een door de stad opgelegd project naar 18e-eeuwse eenvormigheid, waarbij de huizen schuil gaan achter een monumentale gevel die de illusie scheidt van een paleis, met borstbeelden van de hertogen van Brabant.

In de eeuwen erna maakten deze gebouwen heel wat mee: het aanbrengen van kroonlijsten en de verdwijning van de mooie geveltopen, kapotslaan van de versieringen tijdens de Franse overheersing, ... Om de pracht en glans uit de 17-18de eeuw te doen herleven is vanaf het midden van de 19e eeuw een ambitieuze restauratiecampagne van de Grote Markt opgezet. Sinds dan worden de gevels van de Grote Markt met hulp van de stad regelmatig onderhouden om dit bouwkundig unicum voor de volgende generaties te bewaren.

En verder...

Te lezen

- E. Goedleven, 1993, *De Grote Markt van Brussel, Centrum van vijf eeuwen geschiedenis*, Tielt, 1993

Manneken-Pis

Een putto

Het beeldje van Manneken-Pis dat wij vandaag kunnen zien in de buurt van de Grote Markt is een kopie. Het echte beeldje staat nu goed beschermd in het museum om te voorkomen dat het een vreemde gestolen of beschadigd. Dit beeldje werd gebesteld in 1619 en toen op de hoek van de Stouffstraat en de Eikstraat geplaatst om als fontein te dienen. Het verving een ouder beeld uit de middeleeuwen. Dat stelde ook al een jongetje voor dat aan het plassen was.

VRAAG 12

Je staat nu voor de echte Manneken-Pis uit 1619 (kijk uit voor namaak!).
Wij er goed naar en duid de goede antwoorden aan.

Manneken-Pis:

meet	☐ 95 cm	☐ 55,5 cm
is gemaakt van	☐ brons	☐ ijzer
heeft beentjes	☐ recht	☐ gebogen
zijn bovenlijf is	☐ gespierd	☐ vormloos
lijgt naar	☐ achteren	☐ voren
draait zijn hoofd naar	☐ rechts	☐ links
zijn lichaam is	☐ mollig	☐ mager

13 Manneken-Pis

Manneken-Pis

Een beeldig ventje

Het beeldje van Manneken-Pis dat wij vandaag kunnen zien in de buurt van de Grote Markt is een kopie. Het echte beeldje staat nu goed beschermd in het museum zodat het niet wordt gestolen of beschadigd. Het beeldje werd gemaakt in 1619 en toen op de hoek van de Stouffstraat en de Eikstraat geplaatst om als fontein te dienen. Het verving een ouder beeld uit de middeleeuwen. Dat stelde ook al een jongetje voor dat aan het plassen was.

VRAAG 13

Je staat nu voor de echte Manneken-Pis uit 1619 (kijk uit voor namaak!). Kijk er goed naar en duid de goede antwoorden aan

Manneken-Pis :

<i>grootte:</i>	> 95 cm	> 55,5 cm
<i>is gemaakt van:</i>	> brons	> ijzer
<i>zijn beentjes zijn:</i>	> recht	> gebogen
<i>zijn bovenlijf is:</i>	> gespierd	> vormloos
<i>leunt:</i>	> naar achteren	> naar voren
<i>draait zijn hoofd naar:</i>	> rechts	> links
<i>zijn lichaam is:</i>	> mollig	> mager

ANTWOORD 13

Manneken-Pis:

grootte: 55,5 cm

is gemaakt van: brons

zijn beentjes zijn: gebogen

zijn bovenlijf is: gespierd

leunt: naar achteren

draait zijn hoofd naar: links

zijn lichaam is: mollig

Meer weten ...

Het beeldje van Manneken-Pis zoals wij het kunnen zien op de hoek van de Eikstraat en de Stouffstraat, is een exacte replica van het beeldje dat gegoten werd in Brussel in 1619.

Het echte werd gestolen in 1817 en in verschillende stukken teruggevonden. Vervolgens werd het voor de eerste maal gerestaureerd zoals aangegeven op de sokkel van het originele beeldje: 'REST 1817'. Het beeldje werd terug beschadigd in 1965, de voeten en enkels bleven ter plaatse en het lichaam werd weggehaald. Het lichaam werd in 1966 opgebaggerd uit het kanaal en het beeldje kon een tweede keer gerestaureerd worden en staat nu veilig in het museum.

Het museum bewaart ook een versie van messing van het beeldje dat gegoten werd in 1630 in het atelier van Jacob Van den Broeck.

Op de plek waar Manneken-Pis staat, bevond zich al voor 1619 een stenen fontein in de vorm van een plassende putto. Van dit beeldje zijn geen duidelijke voorstellingen bewaard. De oudste vermelding van de fontein werd teruggevonden in een document uit 1451.

De inwoners van Brussel zijn dus over 'Manneken-Pis' beginnen spreken. Toch is Manneken-Pis geen echt jongetje maar wel een verzonnen figuur die men een 'putto' noemt. Zijn voorkomen van mollig ventje is geïnspireerd op Cupido, de liefdesgod uit de antieke oudheid. 'Putti' waren vroeger erg in de mode in de kunst.

VRAAG 14

Om te weten te komen welke kunstenaar het beeldje van Manneken-Pis gemaakt heeft, moet je zoeken naar de oplossing van dit raadseltje.

Straalvliegtuig in drie letters, zonder de letter T:

Een kleur zonder de letter G:

Niet dik, zonder de letter N:

Vriendje van Barbie:

Wat er uit de kraan komt, zonder de laatste lettergreep TER:

Dit alles samen vormt de voornaam en de familienaam van de kunstenaar die het beeldje van Manneken-Pis gemaakt heeft:

X E X X X X X X Q U E S X X Y D E O U D E R E

ANTWOORD 14

JEROEN DUQUESNOY DE OUDERE (je-roen-du-ken-wa)

In de archieven van de Stad wordt het contract bewaard dat de stad afsloot met Jeronimus Duquesnoy op 13 augustus 1619 voor een nieuwe versie in brons van de fontein van Manneken-Pis (voorheen in steen). Jeronimus Duquesnoy was een van de belangrijke beeldhouwers in Brussel. Hij heeft voor de Stad Brussel ook de Saterfontein gemaakt die zich op de Grasmarkt bevond. Men noemt hem 'de Oudere' om verwarring met zijn zoon Jeronimus, die eveneens beeldhouwer was, te voorkomen. De andere zoon van Jeronimus de Oudere, François Duquesnoy, was eveneens een bekend beeldhouwer die veel in Italië werkte.

Meer weten ...

Manneken-Pis heeft een lichaam met de proporties van een kind maar de sterk ontwikkelde musculatuur is die van een volwassen man. Het gaat dus niet om een realistische voorstelling, wat niet zo verwonderlijk is omdat Manneken-Pis geen echt bestaand jongetje voorstelt. Het betreft hier een 'putto': deze Italiaanse benaming voor een naakt kinderfiguurtje kwam in de renaissance in zwang. Het motief komt voor in de Europese kunst sinds de oudheid. Toen stelde het Cupido, de kleine god van de liefde voor. Vanaf de 15de eeuw werd het opnieuw erg populair in zijn profane vorm als amor of in de religieuze vorm als een engeltje, ook cherubijntje genoemd. Later komt het veelvuldig voor in de barokperiode (17de-18de eeuw).

Ook het motief van de urinerende putto is niet zo uitzonderlijk. De bekendheid van Manneken-Pis hangt dus niet samen met de zeldzaamheid van het onderwerp. Het motief van de plassende mannen of kinderen bestaat in de Westerse kunst sinds de Oudheid. In de tweede helft van de 15de eeuw kent dit onderwerp in Italië een groot succes onder de benaming 'putto pisciatore' of 'puer mingens'. De fontein Manneken-Pis, die zeker aanwezig was in Brussel sinds 1451, was niet de enige in zijn soort. In 1455 doen de schepenen van Geraardsbergen een beroep op een Brusselse gieter voor een eigen kindfontein. Ook in het kasteel van Gaasbeek zijn vier 'putti pisciatori' te zien. Daarbij sluit het thema van de kindfontein aan bij de mode van antropomorfe fontein - fontein in menselijke vorm. Ook het motief van de fonteinvrouw, waarbij het water uit de borsten spuit, kwam veelvuldig voor. Fontein van dit type stonden vroeger in Brussel, meer bepaald voor het Broodhuis op de Grote Markt en bij de Sint-Nikolaaskerk. U kunt de fontein van de Drie Gratiën uit 1545 bewonderen op de gelijkvloerse verdieping van het Museum. We kennen ook andere voorbeelden van urinerende kinderen die nog steeds dienst doen als fontein in Rouen, Lacaune en Kopenhagen.

En verder...

Te lezen

- M. COUVREUR, A. DEKNOP et T. SYMONS, *Manneken-Pis in alle staten*, Brussel, 2005

Symbool van Brussel en de Brusselaars

De Brusselaars waren altijd erg gehecht aan Manneken-Pis. In 1695 wordt het hun spreekbuis in een tekst die de spot drijft met de Franse koning die de stad liet bombarderen. Soldaten, dieven of grapjassen hebben verschillende keren geprobeerd om het beeldje te stelen. Maar gelukkig werd het altijd teruggevonden.

VRAAG 15

Op de volgende bladzijde staat een afbeelding die toont dat de bevolking erg verdrietig was nadat het beeldje gestolen was in 1817.

*Hoeveel toeschouwers kijken toe vanuit het raam?
Er staat een indringer op. Wie hoort er niet thuis?*

ANTWOORD 15

12 mensen staan aan het venster.

De indringer is **Manneken-Pis**.

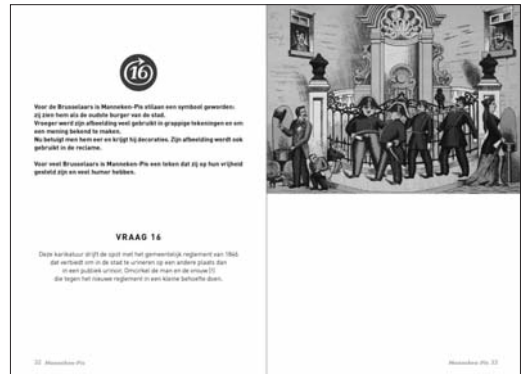
Manneken-Pis hoort zeker niet thuis op de afbeelding. Hij was net gestolen, wat het verdriet van de Brusselaars verklaart.

Meer weten ...

Nadat het gered was tijdens het bombardement van Brussel in 1695, kende het beeldje van Manneken-Pis een bewogen geschiedenis.

Een legende vertelt dat het beeldje werd gestolen in 1745. Nadat het werd teruggevonden in de stad Geraardsbergen zouden de Brusselaars een kopie aan deze stad geschonken hebben. In werkelijkheid gebeurde de eerste poging tot diefstal in 1747 door Franse soldaten van een garnizoen in Brussel. Lodewijk XV verontschuldigde zich voor deze diefstal en schonk Manneken-Pis een galakostuum. Dit verhaal getuigt er mede van dat het beeld toen reeds een symbolische betekenis had voor de Brusselaars.

De meest bekende roof is die uit 1817, door Antoine Lycas. Hij werd op de Grote Markt van Brussel aan de schandpaal gebonden en gebrandmerkt en veroordeeld tot levenslange dwangarbeid. Het beeldje werd opnieuw verschillende malen beschadigd in de 20ste eeuw. Na de dramatische roof van 1965 besloot men het originele beeldje te bewaren in het Museum van de Stad en plaatste men een kopie op de hoek van Eikstraat en de Stoofstraat. Toch betekende dit niet het einde van de diefstallen: in 1978 werd de kopie door studenten uit Anderlecht gestolen.

Voor de Brusselaars is Manneken-Pis stilaan een symbool geworden: zij zien hem als de oudste burger van de stad.

Vroeger werd hij vaak getoond in spotprenten om te lachen en een mening duidelijk te maken. Nu betuigt men hem eer en krijgt hij decoraties. Zijn afbeelding wordt ook gebruikt in reclame.

Voor veel Brusselaars is Manneken-Pis een teken dat zij graag vrij zijn en veel humor hebben.

VRAAG 16

Deze karikatuur drijft de spot met het gemeentelijk reglement van 1846 dat verbiedt om in de stad te urineren op een andere plaats dan in een publiek urinoir.

Omcirkel de man en de vrouw (!) die tegen het nieuwe reglement in een kleine behoefte doen.

ANTWOORD 16

De twee personages bevinden zich op het voorplan links en rechts

Op de spotprent wordt het gemeentereglement van 1846, dat de Brusselse bevolking verbiedt op straat zijn behoefte te doen - tenminste als er een urinoir in de buurt is - op de korrel genomen. De twee personen in overtreding staan links en rechts op het voorplan. Deze regel moest mensen ertoe aanzetten zich te voegen naar de nieuwe hygiëne- en welvoeglijkheidsnormen die tijdens de 19^e eeuw opkomen. Tot dan werd het zich ontlasten op de openbare weg gedoogd, voor zover dat in een hoekje en met enige discretie gebeurde. In een maatschappij waarin kuisheid en schaamte veld winnen, wint in de plassende Manneken-Pis de symboliek van de vrijheid en onafhankelijkheid aan kracht.

Meer weten ...

Manneken-Pis is onmiskenbaar een symbool geworden voor Brussel, te vergelijken met de Eiffeltoren in Parijs of het Vrijheidsbeeld in New York. Menige toerist komt bij het beeldje langs en de souvenirwinkels prijzen hem aan in allerlei vormen en functies. Manneken-Pis heeft in de hele wereld een hele schaar fans. Eén ervan is een industrieel uit Osaka, in Japan, die in 1928 een kopie in zijn tuin liet plaatsen.

Het beeldje is echter in de eerste plaats een bron van trots voor de Brusselaar, die zichzelf herkent, met zijn zwans en wars van onderdanigheid, in dat ventje dat zonder complexen in het openbaar plast, tegen de regels van het fatsoen in.

Terwijl het oorspronkelijk alleen gaat om een antropomorfe fontein tussen de andere, heeft Manneken-Pis doorheen de tijd een steeds grotere plaats ingenomen in het hart van de Brusselaars. Dat blijkt reeds zo te zijn geweest in de 17^e eeuw, een beetje naar het voorbeeld van Pasquino voor de Romeinen. Die symboolwaarde is intussen niet afgezwakt, zodat hij nu beschouwd wordt als de "oudste burger van Brussel".

Stilaan vertegenwoordigde Manneken-Pis ook het tarten van de welvoeglijkheidsregels. Voor de Brusselaar geeft de verwantschap met dit vriendelijk provocerende beeldje vorm aan zijn eigenbeeld van zwanser, plaaggeest, vrijgevochten en met grote zin voor humor en zelfspot. De vele karikaturen die Manneken-Pis opvoeren bevestigen dit alleen maar.

Een goed gevulde kleerkast!

Manneken-Pis heeft vandaag een duizendtal kostuumpjes in zijn kleerkast hangen. De gewoonte om beelden aan te kleden bestaat al sinds de middeleeuwen. Vandaag nog kunnen we in kerken beelden van Maria, Jezus of heiligen zien met mooie kleren aan. Ook al is Manneken-Pis geen religieus beeld, hij krijgt uitzonderlijk toch dezelfde eer. Het oudste spoor van deze traditie gaat terug tot 1615. In dat jaar wordt hij verkleed als herder, naar aanleiding van grote feesten georganiseerd in de stad. Maar het oudst bewaarde kostuum in het museum is een geschenk van de Franse koning Lodewijk de Vijftiende.

VRAAG 17

Je staat nu voor Manneken-Pis in het kostuum van markies.

Het is een kopie van een typisch kostuum dat edelen in onze gewesten droegen rond 1750. Dit kostuum bestaat uit zeven stukken die hiernaast vermeld staan. Verbind de naam met het juiste kledingstuk.

ANTWOORD 17

- > **een steek met vederbos – 3**
- > **kniebroek – 1**
- > **een pruik – 6**
- > **ribkousen – 7**
- > **een kanten jabot – 2**
- > **een granaatrode rokjas en een blauwe vest – 4**
- > **schoenen met lip en gesp – 5**

Het kostuum van de markies is een kopie van het origineel dat aan Manneken-Pis geschonken werd in de 18de eeuw. Het is gemaakt uit granaatrood fluweel (zeer donker rood) en blauw, versierd met gouden galons (borduurselfs).

De driekantige steek met vederbos is afgeboord met een gouden bies en een rode kokarde die vastzit met een knoop. Onder de hoed draagt hij een pruik.

Onder de granaatrode rokjas of habijt wordt een korter blauw vest gedragen. Beide kledingstukken zijn afgeboord met galons. De rokjas heeft biezen rond de halsuitsnijding, vooraan en op de mouwslag.

Manneken-Pis draagt een kanten jabot. Stroken in dezelfde kant komen onder de mouwen uit.

De rokjas valt tot halverwege de dij op een kniebroek met eenvoudige bies.

Ribkousen bedekken de kuiten. De schoenen hebben een lip met gesp.

Meer weten ...

Manneken-Pis draagt bij bepaalde gelegenheden aangepaste kostuums. Tot de 20ste eeuw blijft het voorrecht om kostuumpjes aan Manneken-Pis te schenken voorbehouden aan vooraanstaande lieden.

In het midden van de 18de eeuw bezat Manneken-Pis slechts vijf complete kostuums. De garderobe groeide niet erg aan vóór het begin van de 20ste eeuw. Van 1918 tot 1940 werden een dertigtal kostuums cadeau gedaan. Maar het is vooral na 1945 dat de collectie een uitzonderlijke uitbreiding neemt tot meer dan 400 kostuumpjes in 1994 en meer dan 750 in 2005, meer dan 1000 in 2018.

Vroeger werd een kostuum gesneden zonder patroon. De mouwen werden gevuld met watten en er zaten handschoentjes aan vast. Sinds 1945 werd een patroon gemaakt waardoor het maken van beter passende kostuumpjes mogelijk is geworden. De kostuumpjes verwijzen naar erg diverse thema's en nationaliteiten. Tot de verzameling behoren galakostuums, militaire pakken, studentenkostuums, folkloristische kostuums, sportuitrustingen, kostuums van muzikanten, uit het verenigingsleven, van bekende reële of legendarische personages ...

De oudste getuigenis van de traditie van het aankleden gaat terug tot 1615. Naar aanleiding van de ommegang die in dat jaar plaatsvond en ter ere van aartshertogin Isabella, ontvangt hij een herderspak.

Het oudste kostuum dat bewaard wordt in het museum dateert uit 1747. Het gaat om een galapak dat door Lodewijk XV werd aangeboden. De Franse koning schonk het om het slechte gedrag van zijn soldaten, die het beeldje poogden te stelen, goed te maken. De koning liet Manneken-Pis toetreden tot de orde van Lodewijk de Heilige, wat de soldaten verplichtte de militaire groet te brengen.

En verder ...

Te bezoeken

- GardeRobe MannekenPis, Eikstraat, 1000 Brussel
 Inlichtingen: Educatieve Dienst van de Musea van de Stad Brussel - +32 2 279 43 67 -
 www.museumvandestadbrussel.brussels

Leuke legenden

Stilaan vergat men dat het beeldje een ingebeeld personage voorstelde en geen echt jongetje. Dus bedacht men allerlei leuke legenden waarin verteld werd wie Manneken-Pis was.

VRAAG 18

Deze door elkaar geplaatste tekeningen illustreren de legende van Manneken-Pis als redder van de stad. Lees de legende en noteer in welke volgorde de tekeningen moeten staan.

ANTWOORD 18

De juiste volgorde van de tekeningen is: B – E – A – C – D

B: de Stad Brussel wordt belegerd / E: de vijanden doen alsof zij zich terugtrekken / A: de vijand, die een ondergrondse gang heeft gevuld met kruitvaten, steekt de lont aan / C: een klein Brussels jongetje, dat het gevaar heeft zien aankomen, dooft de lont door erop te plassen / D: uit dankbaarheid omdat het jongetje de stad gered heeft, richt men een beeldje op

Meer weten ...

Hoewel het op het einde van de middeleeuwen en in de renaissance erg gewoon was, schijnt het motief van de waterende putto een deel van de bevolking op zeker ogenblik in verlegenheid gebracht te hebben. Die begon vanaf toen legendes te bedenken die de oorsprong van het beeldje moesten verklaren.

Een legende vertelt dat, nadat een jongetje tegen de deur van een huis van een boze heks geplast had, deze laatste een vloek over hem uitsprak en hij eeuwig zou blijven doorplassen. Een grijsaard die getuige was van het voorval maakte een einde aan de vloek door het jongetje te vervangen door een beeldje.

Een andere legende vertelt dat Godfried III het hertogdom Brabant erfde terwijl hij nog in de wieg lag. Vazallen namen de gelegenheid te baat om in opstand te komen, wat uitmondde in een veldslag die de kleine hertog vanuit zijn wieg bijwoonde. De hertogelijke troepen waren aan de verliezende hand. Maar toen zij de jonge hertog al plussend in de richting van de vijand in zijn wiegje zagen staan, kregen zij nieuwe moed en behaalden de overwinning. Als herinnering aan dit moment richtte men een beeldje op.

Manneken-Pis is niet het enige Brusselse monument waarrond legenden bedacht werden. Het verhaal over een andere Brusselse fontein, de *Spuwer*, op de hoek van de Vrunststraat en de Kolenmarkt, luidt als volgt. In 1477 bij het huwelijk van Maria van Bourgondië en Maximiliaan van Habsburg, verbond de Stad Brussel een wijnvat met de fontein van de Drie Maagden, vlakbij de Sint-Nikolaaskerk. Bij het zien van de wijn die uit de borsten van de drie vrouwen stroomde, zette een matroos de lippen bij een borst. Stomdronken stierf de man op de hoek van de Steenstraat en de Kolenmarkt. Om de zonde goed te maken lieten zijn ouders er een fontein plaatsen.

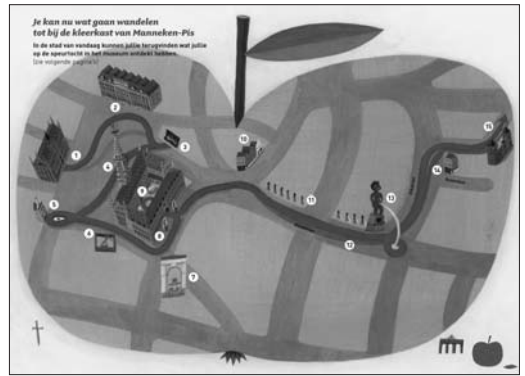
En verder... Te lezen

- V. DEVOGEL, Brusselse legendes, 1890 (regelmatig heruitgegeven)

Aan de ingang ligt een gulden boek.

Schrijf erin wat u denkt over het museum en de educatieve speurtocht.

Dank u voor uw bezoek en tot ziens!

U kunt nu wat gaan wandelen tot bij de klerkast van Manneken-Pis

Deze kleine wandeling laat toe in de stad van vandaag verscheidene elementen terug te vinden die de kinderen tijdens de speurtocht in het museum ontdekt hebben.

Voor de verschillende etappes geven we u enkele voorbeelden van vragen voor de kinderen.

1 Museum van de Stad Brussel

Zie je de herauten op het dak van het gebouw?

2 Geheel dat men de 'huizen van de hertogen van Brabant' noemt

Achter deze gevel zitten 7 huizen verstopt, waarvan je de 7 deuren kan zien. Dit gebouw is genoemd naar de afbeeldingen van de hertogen van Brabant ter hoogte van de eerste verdieping. Zie je het opschrift 'Carolus V' bij het portret van Karel de Vijfde?

3 Beeld van Everard 't Serclaes

Ook dit personage uit de middeleeuwen is een symbool van Brussel. In geschiedenisboeken staat te lezen dat hij zijn leven gegeven heeft voor de verdediging van de rechten van de Brusselaars. Staan er veel toeristen rond het beeld? Wat doen ze en waarom?

4 Stadhuis

Sinds de jaren 1400 vergadert het stadsbestuur in dit gebouw. Sint-Michiël die de duivel doodt, is het officiële symbool van de Stad Brussel. Waar vind je hem terug?

5 Huis 'Onze-Lieve-Vrouw van Peys'

Zie je het medaillon dat een beeld van de Maagd Maria en het kindje Jezus voorstelt? Maria draagt mooie kleren. Welk bekend Brussels beeld, dat nochtans niet godsdienstig is, wordt ook aangekleed?

6 Huis 'In den Vos'

Kijk goed naar de kleine putti die aan het werk zijn. Aan wie doen ze je denken?

7 Fontein De Spuwer

8 Fonteinen De Leeuwen

9 Fonteinen De Schelde en De Maas

Zie je de dolfinen? En de kleine putti?

10 Mode & Kant Museum

Ontdek de geschiedenis van de mode in de tentoonstelling.

11 Souvenirwinkeltjes

Kijk goed naar de souvenirs voor toeristen. Welke zijn typisch voor Brussel en België?

12 Muurschildering

Herken je de held uit het stripverhaal? Ook hij is een symbool van Brussel en België.

13 MannekenPis

Hier is hij dan! Draagt hij een kostuum? Zo ja, welk? Zijn er veel toeristen? Wat doen zij?

14 GardeRobe MannekenPis

Hier vind je de mooiste kostuumpjes van Manneken-Pis. Ga de zaal binnen en bewonder ze!

15 Een stuk van de eerste stadsmuur

Waar bevinden zich de muur, de kantelen, de schietgaten, de verdedigingstoren?

Bibliografie

- C. BILLEN et J.-M. DUVOSQUEL (ed.), *Brussel*, Antwerpen, 2000
- C. DELIGNE, *Bruxelles et sa rivière. Genèse d'un territoire urbain (XIIe – XVIIIe siècle)*, Turnhout, 2003
- T. DEMEY, *Bruxelles. Chronique d'une capitale en chantier*, Bruxelles, 1990-1992
- A. HENNE et A. WAUTERS, *Histoire de la Ville de Bruxelles*, Brussel, 1979 (heruitgave)
- R. JACOBS, *Een geschiedenis van Brussel*, Brussel, 2004
- S. JAUMAIN (dir.), *Dictionnaire d'Histoire de Bruxelles*, Brussel, 2013
- S. JAUMAIN (dir.), *Het Brussels Hoofdstedelijk gewest, verz. Erfgoedbibliotheek van de Belgische gemeenten*, Brussel, 2008
- M. MARTENS (ed.), *Histoire de Bruxelles*, Toulouse, 1979
- A. SMOLAR-MEYNART et J. STENGERS (dir.), *Het Gewest Brussel. Van de oude dorpen tot de stad van nu*, 1989
- J. STENGERS (ed.), *Brussel, groei van een hoofdstad*, Antwerpen, 1988

U kunt deze boeken raadplegen in Muntpunt.

Directie: Anne Vandenbulcke,
Algemeen directeur van het Departement Cultuur
Concept en coördinatie: Jean-Luc Petit
Nederlandse tekst: Patty Van Brabant, Marie-Claude Van Grunderbeek
(Dienst publiek en educatie, Musea van de Stad Brussel)
Illustraties: Tom Schamp
Ontwerp: Casier / Fieuids

Wettelijk Depot D 2018/3285/21

©Museum van de Stad Brussel, Peperstraat 1 – 1000 Brussel
De foto's en illustraties behoren tot de collecties
van het Museum van de Stad Brussel.
Iedere integrale of gedeeltelijke reproductie met om het even welk middel
en zonder toestemming van de auteurs is onwettig.
Enkel het fotokopiëren voor strikt persoonlijk gebruik is toegelaten.

Prijs: € 0,50